

DESPRE ÎNVĂȚĂMÂNTUL RELIGIOS DIN ROMÂNIA ȘI REGIMUL LUI JURIDIC

Conf. univ. dr. Cătălina MITITELU

Universitatea Ovidius din Constanța

ovidiustomis@yahoo.co.uk

ABSTRACT: About Religious education in Romania and its legal regime.

From the brief analysis and comparative evaluation of the texts of the Romanian legislation on religious education from 1948 until now, the reader can find that the legal regime from 1948-1989 is different from the one provided by the Romanian legislation since 1990.

By introducing the religion lesson as an educational object into the analytical curriculum, the religious education system in Romania - provided for by the constitutional texts, the Education Laws and the Protocols concluded between the Ministry of Education and the State Secretariat for Cults - became largely similar to those in other democratic states of the world.

With the entry of Romania into the European Union, the education system - high school and university-theological - also adapted to the requirements formulated by their competent bodies, which made the rules regarding religious education provided by domestic law to state in their content the basic principles enunciated by international law.

Keywords: *education, Romanian legislation, constitutional texts, international law.*

Introducere

Pentru a avea o evaluare cât mai veridică în privința învățământului religios din România, și implicit a regimului lui juridic, adică a sistemului de norme și reguli privind forma de organizare a sistemului de învățământ religios din anii 1948 până în prezent, am făcut întâi de toate apel la textele constituționale privind dreptul la religie din perioada respectivă, întrucât în calitatea ei de “lex fundamentalis” orice Constituție enunță principiile de bază ale unei legislații naționale.

Prin procesul de „constituționalizare”¹ a statelor membre ale Uniunii Europene, care este unul ireversibil, presupune și obligația Statului român de a-și îndeplini „întocmai și cu bună credință” „obligațiile” care îi revin prin statutul său de Stat membru al U.E., a cărei legislație – ratificată de Parlament – face parte „din dreptul intern” (Art. 11 al. 2 și 3 *Constituția României* 2003).

Una dintre obligațiile fundamentale ale unui stat membru al Uniunii Europene este și aceea de a asigura cetățenilor ei „dreptul la învățătură”, care implică „învățământul general obligatoriu”, „învățământul liceal ... profesional ... învățământul superior, precum și ... alte forme de instrucție și de perfecționare” (Art. 32, al. 1 *Constituția României* 2003).

Legea fundamentală a României asigură în mod expres și fără echivoc „libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult”, mai mult, „în școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege” (Art. 32, al. 7 *Constituția României* 2003).

În comentariul lor la acest text, unii constituționaliști români au ținut să adauge și precizarea că Legea fundamentală a României garantează și dreptul părinților la educarea religioasă a copiilor lor, deoarece „este primordial dreptul acestora de a transmite copiilor convingerile proprii legate de probleme religioase”².

În textele constituționale din anii 1948, 1952 și 1965 nu se face referire la acest drept al părinților la educație religioasă a copiilor, pe care și „jus romanum” îi trecea „in potestate patern” (puterea părintească) (*Justiniani Institutiones*, lb. I, IX).

I. Câteva dispoziții de principiu enunțate de legislația României din anii 1948-1989 privind învățământul religios și forma lui de organizare

În textul Constituției României din anul 1948³ se prevede că „nici o confesiune, congregație sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreține instituții de învățământ general, ci numai școli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului” (Art. 27).

1 A se vedea C. Mititelu, „Europe and the Constitutionalization Process of EU Member States”, in *“Ovidius” University Annals, Economic Sciences Series*, XIII, 2 (2013), pp. 122-127.

2 *Constituția României cu legislație conexă și jurisprudență actualizate la data de 14 mai 2015*, ed. îngrijită și adnotată de T. Toader și M. Safta, Ed. Hamangiu, București 2015, p. 155.

3 Publicată în M.O., pt. I, nr. 87 bis din 13 aprilie 1948.

La rândul ei Constituția României promulgată în anul 1952⁴ prevede că „Școala este despărțită de biserică” (Art. 84). De asemenea, și în textul Constituției României din anul 1965⁵ se reiterează că „Școala este despărțită de biserică” (Art. 30) și că „Învățământul în Republica Socialistă România este învățământ de stat” (Art. 21).

În România, această stare de lucru s-a menținut până în anul 1990 când în baza Protocolului încheiat între Ministerul Învățământului și Științelor nr. 150052 și Secretariatul de Stat pentru Culte, nr. 7758 din 11 septembrie 1990, în învățământul primar și gimnazial s-a introdus începând cu anul școlar 1990-1991, „câte o oră la două săptămâni, educație moral-religioasă” (Art. 1). Obiect de învățământ, educația moral-religioasă avea „statut de disciplină opțională și facultativă” (Art. 2).

Această disciplină de studiu, eliminată din învățământul românesc odată cu instaurarea regimului comunist, trebuia să fie însă reintrodusă cu statut obligatoriu, și nu doar opțional și facultativ, deoarece, respectivul Protocol preciza faptul că „educația moral-religioasă accentuează asupra elementelor de etică și istorie culturală”, și că programele analitice, care urmau să fie elaborate de fiecare cult religios recunoscut, trebuiau să fie „avizate de Secretariatul de Stat pentru Culte și aprobate de Ministerul Învățământului și Științei” (Art. 3).

Prin urmare, în conținutul acestei discipline de studiu intrau elemente de etică și istorie culturală, și nu de morală religioasă, așa cum s-a prevăzut și în unele norme ale Dreptului francez, în care s-a încercat o cumeetrie nefericită între „laic” și „profan”, între „laicitate” și „religie”, pentru a afirma astfel principiul de neutralitate a Statului față de Biserică (cf. *Legea* din 9 decembrie 1905 din Franța).

Menționăm și faptul că, între morală și etică, este o diferență atât în privința conținutului lor, cât a impactului pe care acestea îl au în societate, și că elementele de „istorie culturală” nu intră în sfera educație religioasă-morală, ci a educației civice.

Faptul că respectivele Programe analitice trebuiau să fie avizate de Secretariatul de Stat pentru Culte și aprobate de Ministerul Învățământu-

4 Publicată în Buletinul Oficial al Marii Adunări Naționale a Republicii Populare Române, nr. 1 din 27 septembrie 1952.

5 Constituția Republicii Socialiste România, publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, nr. 1, din 21 august 1965.

lui și Științei, trimitea la practicile din epoca anilor 1948-1989, iar obsesia realităților acelor ani era încă vie.

De exemplu, în Constituția R.P.R. din 13 aprilie 1948 se prevedea că, „în Republica Populară Română, toți cetățenii au dreptul la învățătură” (Art. 22), dar că „nicio confesiune ... nu poate deschide sau întreține instituții de învățământ general, ci numai școli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul Statului” (Art. 27).

Același lucru a fost reiterat atât în textul Constituției R.P.R. din anul 1952, în care se făcea și precizarea că „Școala este despărțită de Biserică” (Art. 84), și că „regimul de stat al Republicii Populare Române”, denumit „regimul democrației populare” (Art. 16), „conduce învățământul public de toate gradele” (Art. 17 al. h) din Constituția din 1952. Cu alte cuvinte, forța politică a acelui regim era aceea care conducea până și învățământul public de toate gradele.

De remarcat faptul că în textul următoarelor două Constituții ale României, din anii 1952 și 1965, n-au mai apărut cuvintele „sub controlul Statului”. Aceeași realitate fusese prevăzută și în Decretul nr. 177 din 4 august 1948 pentru regimul general al cultelor religioase⁶, publicat în Monitorul Oficial Nr. 178 din 4 august 1948, adică la patru luni după prima Constituție a regimului totalitar din România. Într-adevăr, în acest Decret-Lege se prevedea că și: „Culte religioase sunt libere a-și organiza învățământul pentru pregătirea personalului cultului”, dar cu precizarea că aceasta se realiza „sub controlul Statului” (Art. 44).

În același Decret 177/1948 se menționează că „cultele religioase sunt obligate a comunica Ministerului Cultelor toate datele cu privire la organizarea și funcționarea învățământului pentru pregătirea personalului eclesiastic” (Art. 47).

Ne putem întreba însă cum au putut autoritățile vremii de atunci să concilieze „libertatea cultelor religioase” și organizarea învățământului lor confesional, cu obligativitatea prevăzută de lege ca acesta să se afle „sub controlul Statului”, și să se comunice „toate datele” privind organizarea și funcționarea învățământului religios, inclusiv ale „membrilor corpului didactic” din Școlile lor, care trebuiau să fie numiți „în conformitate cu statutul și normele aprobate de Minister” (Art. 45 *Decretul 177/1948*).

6 N. V. Dură, „Decretul nr. 177 din 1948 și libertatea cultelor religioase”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 11, 3 (2023), pp. 82-103.

II. Învățământul religios și cadrul lui juridic după instaurarea în România a statului „de drept, democratic și social” (Art. 1 al. 3, Constituția României 1991)

În Protocolul nr. 150052 din 11 septembrie 1990, privind predarea Religiei în învățământul preuniversitar de stat, se preciza că „lecțiile de educație moral-religioasă sunt predate de cadre didactice din instituțiile de învățământ religios, de preoți, teologi și studenți ai instituțiilor de învățământ superior teologic”, cu „acordul prealabil” al „conducerilor cultelor pentru numirea acestor cadre didactice” (Art. 5).

Cu privire la cadrele didactice, s-au putut evidenția următoarele două realități:

a) Exceptând unele cazuri, preoții au refuzat să predea lecții de educație moral-religioasă sau de religie în învățământul preuniversitar de stat, pe motiv că nu le permite timpul afectat activității lor pastoral-liturgice;

b) Cât privește pe teologi, aceștia sunt – pentru semnatarul acestui Protocol – cei care au absolvit o Facultate de Teologie. Dar, aceștia erau doar absolvenții unei Facultăți de Teologie.

În concepția Bisericii Ortodoxe, apelativul de teolog, – îți dă posibilitatea de-a teologhisi (a vorbi despre Dumnezeu și lucrurile divine) – presupune un timp de o viață îndelungată, în care munca de cercetare teologică trebuie să fie pefatăată și însoțită constant de rugăciune, și urmată de trăirea întru Hristos.

Absolvenții de teologie – pe care Protocolul respectiv îi numea „teologi” – trebuiau să urmeze „cursuri de perfecționare pedagogică”, pentru a dobândi și competențe metodologico-didactice, adică, proprii sistemului învățământului de stat.

În textul aceluiași Protocol se prevedea că Ministerul Învățământului „are drept de control asupra educației moral-religioase în școală”, și că are îndreptățirea legală de a încadra „specialiști pentru efectuarea inspecției școlare, ...” (Art. 6). Dar, Ministerul de resort nu poate avea acest drept decât asupra condițiilor desfășurării procesului didactic, dar nu și asupra educației moral-religioase, care revine doar în sarcina organelor competente ale Cultelor religioase.

În anul 1991, Ministerul Învățământului și Secretariatul de Stat pentru Culte au semnat o Convenție privind abilitatea învățătorilor de a

preda educație moral-religioasă în Școala primară. În textul Convenției⁷, se preciza – printre altele – că la cererea unor culte religioase, în vederea pregătirii unui viitor învățător pentru a predă educația religioasă-morală la clasele I-IV în școlile de stat, începând cu anul 1991-1992, s-a introdus în planul de învățământ al școlilor normale ore de specialitate teologică având cu caracter facultativ.

Prin Comunicatul Ministerului Învățământului și Științei nr. 9176 din 01 februarie 1991 s-a stabilit ca, „începând cu trimestrul al II-lea a anului școlar 1990-1991, educația religioasă-morală din învățământul preuniversitar și gimnazial” să se desfășoare doar „timp de o oră pe săptămână”, și aceasta cu caracter „facultativ” (Art. 1). Totodată, s-a stabilit ca, în cadrul inspectoratelor școlare județene, să fie desemnată „o persoană, eventual inspectorul pentru disciplina istorie sau limba și literatura română, care va controla și coordona activitatea didactică a personalului ce va predă orele de educație moral-religioasă în școli” (Art. 5).

Controlul și coordonarea activității didactice a personalului care predă orele de educație moral-religioasă în școli revenea așadar unei persoane, eventual inspectorul pentru disciplina istorie sau limba și literatura română. Dar, în textul respectivului Comunicat nu se preciza dacă persoana respectivă sau inspectorul respectiv trebuia să aibă și cunoștințe de religie, indiferent de ce religie, cult sau confesiune era aceasta.

Comunicatul respectiv preconiza înființarea „de facultăți teologice cu un profil pedagogic complex în cadrul instituțiilor de învățământ de grad universitar ale cultelor religioase, la cererea acestora; ...” (Art. 8). Asemenea cereri n-au existat și, ca atare, n-au fost înființate nici așa-zisele „facultăți teologice cu profil pedagogic complex”.

Prin Adresa Ministerului Învățământului nr. 10306/17.08.1993, înregistrată la Secretariatul de Stat pentru Culte nr. 5.282 din 19.08.1993, obiectul de învățământ, „Educație moral-religioasă”, a fost schimbat cu denumirea de „Religie”. Totodată, elevii înscriși la cursurile de Religie trebuiau să se supună „aceluiași regim de frecvență, notare și promovare ca pentru orice alt obiect de învățământ”.

Din textul precizărilor date de Ministerul Învățământului și Științei nr. 10447 din 7.09.1992 și de Secretariatul de Stat pentru Culte nr. 7039/09.1992 privind predarea orelor de educație moral-religioasă la

7 Convenție semnată de Ministerul Învățământului și Științei, nr. 10076 (1991) și de Secretariatul de Stat pentru Culte nr. 4961/1991.

clasele I-VIII, „începând cu anul școlar 1992-1993” se constată faptul că predarea educației moral-religioase trebuia să se facă numai în spațiile de învățământ din incinta școlii, și de către persoane „cu pregătire teologică (preoți, pastori, absolvenți de instituții teologice, precum și de către studenți teologi)”.

Constituția revizuită a prevăzut nu doar dreptul la învățământ religios, ci a stabilit și „două reguli, una privind învățământul religios organizat de culte și a doua privind învățământul religios în școlile de stat”⁸. Despre prima regulă s-a spus că aceasta asigură „libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specific fiecărui cult. Este o regulă ce transpune în domeniul învățământului exigențele juridice ale libertății conștiinței”⁹, s-au mai bine-zis ale libertății religioase¹⁰.

Printre altele, în Legea Învățământului nr. 84/1995 – cu modificările și completările ulterioare – s-a prevăzut că în „Planurile învățământului primar, gimnazial, liceal și profesional includ religia ca disciplină școlară. În învățământul primar religia este disciplină obligatorie, în învățământul gimnazial este opțională, iar în învățământul liceal și profesional este facultativă” (Art. 9, al. 1). În textul aceluiași articol se prevede că elevul „cu acordul părintelui sau al tutorelui legal instituit, alege pentru studiu religia și confesiunea” (Art. 9, al. 1).

Referitor la învățământul religios, Constituția din anul 1991 prevedea în mod expres „dreptul” părinților sau al tutorilor „de a asigura, potrivit

8 E. S. Tănăsescu, „Comentariu la art. 32”, în *Constituția României revizuită. Comentarii și Explicații*, Ed. All Beck, București, 2004, p. 69.

9 *Ibidem*.

10 N. V. Dură, C. Mititelu, „The Freedom of Religion and the Right to Religious Freedom”, in *Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, Albena, I (2014), pp. 831-838; N. V. Dură, C. Mititelu, „The right to Freedom of Religion in the Jurisprudence of the European Court”, in *Journal of Danubius Studies and Research*, IV, 1 (2014), pp. 141-152; N. V. Dură, „The right to freedom of religion”, in *Annales Canonici*, 10 (2014), pp. 27-40; N. V. Dură, „About the Freedom of Religion and the Laicity. Some Considerations on the Juridical and Philosophical Doctrine”, în *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 13, 4 (2019), pp. 156-164; N. V. Dură, „Dreptul la libertatea de Religie. De la Edictul împăratului Cyrus al II-lea (cel Mare), prima „Cartă a drepturilor omului”, până la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 10, 2 (2022), pp. 35-72; I-Gh. Rotaru, “Freedom of Religion, Always a Hot Issue”, *Jurnalul Libertății de Conștiință (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat, (eds.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2017, pp. 545-550.

propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine” (Art. 29 al. 6). Textul a fost reprodus ad-litteram și în Constituția din 2003.

În comentariul lor la articolul 32 din această Constituție, unii constituționaliști români au evidențiat și faptul că învățământul religios este „componentă a dreptului la educație”¹¹, și de aceea acesta „nu poate lipsi din catalogul drepturilor fundamentale”¹².

Dacă în Constituția din 1991 s-a prevăzut că „Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specifice fiecărui cult”, și că „în școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege” (Art. 32 al. 7), în schimb, în Constituția revizuită, din anul 2003, s-a adăugat precizarea că „învățământul de toate gradele se desfășoară în unități de stat, particulare și confesionale, în condițiile legii” (Art. 32 al. 5).

Secțiunea a V-a din Legea nr. 489 din 28 decembrie 2006, privind libertatea religioasă și regimul general al cultelor¹³, a fost sugestiv intitulată „Învățământul organizat de culte”.

Printre altele, în această Lege se prevede că „predarea religiei” se face în „învățământul de stat și particular” (Art. 32 al. 1), și că „personalul didactic care predă religia în școlile de stat se numește cu acordul cultului pe care îl reprezintă, în condițiile legii” (Art. 32 al. 2).

În cazul în care „conducerea școlii nu poate asigura profesori de religie aparținând cultului din care fac parte elevii”, „aceștia pot face dovada studierii religiei proprii cu atestat din partea cultului căruia îi aparțin” (Art. 32 al. 4).

În conformitate cu prevederile Legii (489/2006), planurile și programele pentru predarea religiei în instituțiile de învățământ preuniversitar, proprii Cultelor religioase, sunt elaborate de acestea, dar „se avizează de către Ministerul Culturii și Cultelor și se aprobă de către Ministerul Educației și Cercetării” (Art. 34 al. 1). Pentru învățământul universitar, re-

11 E. S. Tănăsescu, *Comentariu la art. 32...*, p. 69.

12 *Ibidem*, p. 67.

13 N. V. Dură, „The Law no. 489/2006 on Religious Freedom and General Regime of Religious Cults in Romania”, în *Dionysiana*, II, 1 (2008), pp. 37-54; N. V. Dură, „Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România”, în *Biserica Ortodoxă și Drepturile omului: Paradigme, fundamente, implicații*, Ed. Universul Juridic, București, 2010, pp. 290-311; C. Mititelu, „Legea nr. 489/2006 și relațiile dintre Stat și Biserică”, în *The 1st Global Conference on RO-RUS-NIPPONICA*, I, Ed. Universitaria, Craiova, 2010, pp. 36-43.

spectivile planuri și programe se elaborează „cu acordul cultului respectiv, și se aprobă de senatele universitare” (Art. 34 al. 2).

Aceeași Lege prevedea că „personalul didactic care predă religia în școli trebuie să îndeplinească prevederile Legii privind Statutul personalului didactic nr. 128/1997, cu modificările și completările ulterioare” (Art. 35 al. 2).

În „centrele de plasament organizate de instituțiile publice, particulare sau aparținând cultelor, educația religioasă a copiilor se face conform apartenenței lor religioase” (Art. 36 al. 1), iar „copiilor cărora nu li se cunoaște religia”, educația religioasă „se face doar cu acordul persoanelor stabilite prin actele normative incidente în acest domeniu” (Art. 36 al. 2).

În temeiul articolului 39 din Legea 489/2006, „Culte recunoscute au dreptul de a înființa și administra forme de învățământ confesional de toate nivelurile, profilurile și specializările, în condițiile legii” (Art. 39 al. 1), iar „Statul va susține financiar învățământul confesional, în condițiile legii” (Art. 39 al. 3).

Referitor la „unitățile de învățământ confesional”, legea prevede că acestea „dispun de autonomie organizatorică și funcțională, potrivit statutelor și canoanelor lor, în concordanță cu prevederile legale ale sistemului național de învățământ” (Art. 39 al. 4). Prevederile statutare ale Cultelor religioase¹⁴, la care se adaugă legislația canonică pentru Biserica ortodoxă, romano-catolică și greco-catolică, trebuie să fie, „în concordanță cu prevederile legale ale sistemului național de învățământ”.

Această obligativitate a Cultelor religioase ca propriile lor legi, în speță canoanele și Statutele lor de organizare și funcționare să fie în deplină concordanță cu prevederile legii de stat a fost o cerință impusă de „potestas saecularis” (puterea seculară), dar, în acest caz, nu știm în ce măsură se mai poate vorbi despre o așa-zisă libertate religioasă și o autonomie¹⁵ a Cultelor.

14 C. Mititelu, „The Status of Organization and Functioning of the Romanian Orthodox Church. Ecclesiological and canonical-juridical considerations”, in vol. *The current Statutes for the organisation and functioning of the Romanian Orthodox Church. Tradition and Innovation*, Ed. Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2016, pp. 144-166.

15 N. V. Dură, „From the Church Autonomy of the Archbishop Andrei Șaguna, to the Autonomy of the Religious Denominations in the Romanian State. Ecclesiological-Canonical Considerations”, in *Ecumeny and Law*, 4 (2016), pp. 235-256; N. V. Dură, „Considerații și evaluări ecleziologico-canonic privind dreptul istoric al autonomiei

Prin Ordinul Ministrului Educației, Cercetării și Inovării nr. 5508 din 06.10.2009 s-a aprobat Lista disciplinelor la care candidații susțin examenul de bacalaureat în sesiunile 2010, în conformitate cu profilul și specializarea absolvită.

La „Filiera vocațională”, Profilul „teologic”, Specializarea „Teologie”, Ordinul prevedea că disciplinele la care absolvenții unui Seminar teologic (ortodox, romano-catolic, greco-catolic, baptist, penticostal, adventist, unitarian, reformat și musulman) susțin examenul de bacalaureat sunt: Istorie, Geografie, Logică și argumentare, Psihologie, Economie și Filosofie și nu disciplinele proprii învățământului teologic, seminarial, al fiecărui cult religios recunoscut, precum, de exemplu, studiu biblic, învățătura de credință (dogmatica), dreptul canonic, istoria ecleziastică etc.

Printr-un asemenea Ordin ministerial se încălca nu numai principiul autonomiei Școlilor confesionale, ci și libertatea religioasă prevăzută atât de textul constituțional, cât și de Legea cultelor (489/2006), care au prevăzut – printre altele – că „libertatea religioasă cuprinde dreptul oricărei persoane de a avea sau de a adopta o religie, ..., inclusiv prin educație religioasă” (Art. 2 al. 1).

Orice formă de „educație religioasă” presupune întâi de toate un drept la un învățământ religios, drept pe care Constituția țării l-a consfințit în mod expres în textul unor articole (cf. Art. 29 și 32).

În anul 2014, Ministerul Educației a semnat un Protocol cu Patriarhia Română privind predarea Religiei în învățământul preuniversitar, care a fost blamat nu doar de reprezentanți ai Mass-Mediei și ai Asociației Secular-Umaniste din România (ASUR), ci și de unii intelectuali liberi-cugetători sau ateï, care au văzut în aceasta un document „secret” privind „predarea religiei în școli”¹⁶, deși înainte de acesta au existat mai multe protocoale. Acest protocol doar a reunit într-un singur document predarea religiei la nivel liceal universitar și preuniversitar.

bisericești a românilor de Confesiune ortodoxă”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, XIX-XX, 1 (2015-2016), pp. 23-41; C. Mititelu, „The Autonomy of Religious Denominations in Romania”, în *Ecumeny and Law*, 4 (2016), pp. 275-296.

16 Apud A. Vasilache, R. Pantazi, *Ministerul Educației a desecretizat Protocolul cu Biserica Ortodoxă privind predarea religiei în școli. Cum ajung capii Bisericii să decidă fără drept de apel soarta profesorilor de religie*, apud <https://hotnews.ro/document-ministerul-educatiei-a-desecretizat-protocolul-incheiat-cu-biserica-ortodoxa-privind-predarea-religiei-in-scoli-cum-ajung-capii-bisericii-sa-decida-fara-drept-de-apel-soarta-profesorilor-de-561247>

Așa cum au precizat și oficialii Ministrului, nominalizarea personalului didactic „se face cu avizul scris al chiriarhului (binecuvântare), iar retragerea motivată a acestui aviz duce la încetarea de drept a contractului individual de muncă, conform legislației în vigoare”¹⁷.

Dezbateri pro și contra au fost lansate în Mass-Media, ca cele ale Grupului pentru Dialog Social, din care făcea parte și scriitorul Gabriel Liiceanu, care, printre altele, se întreba cu prilejul unei dezbateri despre predarea religiei în Școlile din sistemul preuniversitar (12 iunie 2014), dacă este important ca un copil „să știe legendele din Biblie, ... să știe ce e cu Avraam, ce e cu Iosif, cu Solomon, ...”¹⁸, și afirma că „ideologizarea religioasă” este un „super-rafinat instrument”¹⁹ al Bisericii.

În intervenția sa, Dl. Eduard Kupferberg, directorul Cancelariei Rabinice din cadrul Federației Comunităților Evreiești din România, a precizat faptul că a fost într-adevăr încheiat „protocolul cu B.O.R.”, și că „astfel de protocoale” trebuie să fie încheiate „cu toate celelalte culte sau religii care beneficiază de partea de învățământ în școală”²⁰, și că „este necesar și avizul bisericii, dacă un om mai este îndrituit să predea o anumită religie din punct de vedere confesional”²¹.

Domnul Eduard Kupferberg a evidențiat faptul că, într-adevăr, la orele de Religie, din sistemul de învățământ laic (de stat), nu „se poate preda doar partea culturală a unei religii, fără partea culturală”²², și, în consecință, „un profesor de religie trebuie să aibă o dublă subordonare”²³.

Andrei Cornea, profesor de Istoria artei universale la Universitatea din București, constata că studenții săi – participanți la un curs care „avea elemente care țin de religia creștină, iconografie”²⁴ – deși „au crescut în societatea aceasta”, și „au făcut religie la școală, ..., habar nu au (de Religie,

17 Ibidem.

18 R. Pantazi, *Dezbateri despre religia în școli. Gabriel Liiceanu despre cum au făcut Patriarhia și Guvernul ping-pong cu Secretariatul pentru Culte în funcție de religia ministrului Culturii*, <https://hotnews.ro/dezbateri-despre-religia-in-scoli-gabriel-liiceanu-despre-cum-au-facut-patriarhia-si-guvernul-ping-pong-cu-secretariatul-pentru-culte-in-functie-de-religia-ministrului-culturii-559875>

19 Ibidem.

20 Ibidem.

21 Ibidem.

22 Ibidem.

23 Ibidem.

24 Ibidem.

n.n.). Dacă le spui Buna Vestire se blochează, dacă le spui ceva din Vechiul Testament, imposibil. Nu știu nimic”²⁵, fiindcă respectivii studenți s-au dovedit a fi „complet dezinteresați sau nu au sentimentul că i-ar privi cu ceva lectura Bibliei”²⁶. În cazul în care „învățământul confesional” va continua să fie populat de oameni nepotriviti, - lipsiți atât de cultură teologică și laică, cât și de absolvirea unor Cursuri de pedagogie, - „80% din populația României va deveni atee. Sau poate chiar mai rău, vor fi formal credincioasă”²⁷.

Tocmai unii dintre intelectualii care au constatat această situație nefericită au militat pentru ca Religia să nu fie introdusă în trunchiul comun, să fie o „oră facultativă”, în care să „să fie prezentate marile religii”²⁸.

Amintim și faptul că în anul 2014, la sesizarea unui „liber cugetător”, au fost atacate la Curtea Constituțională²⁹ articolele 9 al. 2 din Legea Învățământului nr. 84/1995 și 18 din Legea educației naționale nr. 1/2011, în care se prevedea că – în principiu - „la solicitarea scrisă a părinților sau a tutorului legal instituit, elevul poate să nu frecventeze orele de religie” (Art. 9, al. 2 Legea Învățământului nr. 84/1995).

După opinia acestui liber-cugetător înscrierea din oficiu a elevilor la ora de religie, adică de Stat, a fost considerată o încălcare a libertății de conștiință³⁰.

Întrucât Curtea Constituțională a constatat că dispozițiile celor două articole din Legile respective sunt „neconstituționale”, s-a dispus că părinții sunt cei care trebuie să facă solicitarea ca ora de Religie să fie urmată de copiii lor, și nu aceștia. Dar, prin solicitarea scrisă a părinților, ora de reli-

25 *Ibidem*.

26 *Ibidem*.

27 *Ibidem*.

28 *Ibidem*.

29 Neconstituționalitate: art. 9 alin. (2) teza întâi din Legea învățământului nr. 84/1995 și art. 18 alin. (2) teza întâi din Legea educației naționale nr. 1/2011, <https://www.universuljuridic.ro/legea-nr-1-2011-educatie-nationala-neconstitutionalitate-art-9-alin-2-teza-intai-din-legea-invatamantului-nr-84-1995-si-art-18-alin-2-teza-intai-din-legea-educatiei-nationale-nr-1-2011/>

30 N. V. Dură, „The Theology of Conscience and the Philosophy of Conscience”, in *Philosophical-Theological Review*, 1 (2011), pp. 20-29; N. V. Dură, „The Right to the “Freedom of Conscience”, Legal Basis for the Educational and Missionary Activity of Religious Denominations”, in *Ecumeny and Law*, 5 (2017), pp. 147-170; N. V. Dură, „Libertatea de conștiință”, un drept primordial al omului. Precizări și corective privind conținutul și statutul ei juridic”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 8, 2 (2020), pp. 27-53.

gie a devenit „facultativă”. Și nemaifiind o oră de studiu „obligatorie”, atunci „profesorii de religie nu ar putea fi angajați permanent în școli, ci doar prin contracte temporare, pe an școlar”³¹.

În conformitate cu prevederea articolului 29 alineatul 6 din textul Constituției României - publicat în Monitorul Oficial al României, Partea I, nr. 767 din 31 octombrie 2003, - „părinții” sau „tutorii” sunt cei care au „dreptul de a asigura, potrivit propriilor convingeri, educația copiilor minori a căror răspundere le revine” (Art. 29 al. 6).

Acest drept nu implica însă caracterul facultativ al orei de religie – după cum și-au dorit adversarii Religiei – ci, dimpotrivă, unul „garantat de lege”, care trebuie asigurat și protejat, fiindcă este unul dintre drepturile fundamentale ale omului³², și, implicit și al copilului³³.

31 R. Pantazi, *Ce ar trebui să facă elevii care nu merg la orele de Religie? Ministerul Educației: Elevii rămân în școală și studiază o disciplină opțională*, <https://hotnews.ro/ce-ar-trebuia-sa-faca-elevii-care-nu-merg-la-orele-de-religie-ministerul-educatiei-elevii-raman-in-scoala-si-studiaz-a-o-disciplina-optionala-587549>

32 Vezi, N. V. Dură, „The Fundamental Rights and Liberties of Man in the E.U. Law”, în *Dionysiana*, IV, 1 (2010), pp. 431-464; N. V. Dură, „Religious Freedom in Romania”, în *Theologia Pontica*, V, 3-4 (2012), pp. 9-24; N. V. Dură, „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief”, în *Annales Canonici*, 12 (2016), pp. 45-64; N. V. Dură, „The Right to Religion: Some Consideration of the Principal International and European Juridical Instruments”, în *Religion and Equality. Law in conflict*, ed. by W. C. Durham Jr., D. Thayer, Routledge, UK, 2016, pp. 15-24; F. Brașoveanu, „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 2 (2012), pp. 135-137; F. Brașoveanu, „Considerations regarding the protection of human rights at european level”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 3 (2015), pp. 27-34; Ioan-Gheorghe Rotaru, “A look at how the concept of human rights has evolved over time”, în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874; F. Brașoveanu, „Freedom of movement of goods, persons, services and capital”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 1 (2013), pp. 143-147; Ioan-Gheorghe Rotaru, Ioan-Gheorghe Rotaru, “The Transylvanian Diet: A Precedent to Human Rights and Religious Freedom - 400 Years Prior to the Universal Declaration of Human Rights”, în *Shaping a World of Freedoms: 75 Years of Legacy and Impact of the Universal Declaration of Human Rights*, Nelu Burcea and Liberato C. Bautista (eds.), New York, United Nations Plaza, UNEQUAL World Research Center, 2023, pp. 205-221;

33 N. V. Dură, „Provisions of International Law on the Parents’ Right to Provide their Children with a Religious Education”, în *Proceedings The fundamentals of our spirituality*, Batumi, 2018, pp. 240-248.

Într-adevăr, conform prevederii articolului 32, alineatul 7, din aceeași Constituție a României, „Statul asigură libertatea învățământului religios, potrivit cerințelor specific fiecărui cult. În școlile de stat, învățământul religios este organizat și garantat prin lege”.

În Legea învățământului preuniversitar³⁴ promulgată în ziua de 4 iulie 2023 se prevede că sistemul de învățământ preuniversitar promovează „respectarea și valorificarea diferitelor perspective culturale, etnice, religioase” (Art. 2, al. b). Și, printre principiile care guvernează învățământul preuniversitar a fost enunțat și „principiul organizării învățământului confesional potrivit cerințelor fiecărui cult recunoscut și prevederilor legale” (Ar. 3, al. q).

Conform prevederilor acestei Legi, „Culte recunoscute oficial de statul român au dreptul de a organiza învățământ confesional, prin înființarea și administrarea propriilor unități de învățământ particular” (Art. 7), și „Unitățile de învățământ particular și confesional sunt unități libere, deschise, autonome atât din punct de vedere organizatoric, cât și economico-financiar” (Art. 27, al. 3).

Potrivit Legii, „învățământul liceal vocațional teologic preuniversitar este parte integrantă a sistemului național de învățământ” (Art. 48, al. 1). Educația este „ansamblul proceselor de punere în aplicare a programelor și activităților de învățare și formare de rezultate ale învățării”³⁵, iar „cunoștințele reprezintă rezultatul asimilării de informații prin învățare”³⁶.

Așadar, în percepția legiuitorului, cunoștințele transmise prin procesul educațional sunt rezultatul asimilării de informații prin actul învățării, iar educația este punerea în aplicare a programelor și activităților de învățare și de formare prin intermediul unui întreg ansamblu de factori care implică procesul educativ.

În procesul educațional, învățământul liceal vocațional teologic preuniversitar este supus aceluiași proces de punere în aplicare a programelor și activităților de învățare și formare, iar rezultatul asimilării de cunoștințe prin învățare dă expresie evidentă procesului educativ.

34 Publicată în M.O. al României, Anul 191 (XXXV), nr. 613, 5 iulie 2023.

35 *LEGEA învățământului preuniversitar*, în M.O. al României, Anul 191 (XXXV) - Nr. 613, Pt. I, 5 iulie 2023, ANEXĂ, p. 94 (apud <https://lege5.ro/Gratuit/geztqmjtq2tm/legea-invatamantului-preuniversitar-nr-198-2023>).

36 *Ibidem*.

În loc de Concluzii

Din examinarea și evaluarea unor texte ale legislației române privind învățământul religios dintre anii 1948-1989, s-a putut constata că deși textele Constituțiilor din anii 1948 1952 și 1965 prevedeau dreptul la învățământ al tuturor cetățenilor României, în realitate, era vorba despre un învățământ exclusivist, și anume despre un învățământ de stat, politizat și antireligios.

Pentru a evidenția această realitate, legiuitorul de atunci a ținut să prevadă în mod expres că Școala este despărțită de Biserică, iar învățământul confesional, adică al cultelor religioase recunoscute la vremea aceea, era pus sub controlul total al statului, astfel încât, în realitate cultele religioase nu se puteau bucura de libertatea de a-și organiza un învățământ atât pentru pregătirea personalului cultului, cât și pentru membrii săi mireni.

Prin articolul 47 din Decretul nr. 177/1948 privind regimul general al cultelor religioase, Cultele erau obligate să comunice Ministerului Cultelor toate datele cu privire la organizarea și funcționarea învățământului pentru pregătirea propriului personal.

După 1989, în textele legislației române au fost enunțate următoarele principii fundamentale privind învățământul religios, și anume: a) dreptul la învățătură, inclusiv dreptul la învățământ religios, atât al clericilor, cât și al mirenilor; b) libertatea învățământului religios potrivit cerințelor specifice fiecărui cult; c) învățământul religios este prevăzut și garantat prin lege; d) dreptul părinților de a asigura educația religioasă a copiilor lor.

Toate aceste principii enunțate în textul Legii fundamentale, în cel al Legii cultelor și al unor acte normative ale Ministerului Educației și, în fine, în cel al Protocoalelor încheiate între Stat și Cultele religioase au făcut ca, în România, regimul juridic al învățământului religios să de-a expresie afirmării dreptului la „libertatea credințelor religioase”, care „nu pot fi îngrădite sub nicio formă” (Art. 29, al 1 *Constituția României* 2003).

Bibliografie:

- BRAȘOVEANU, F., „Considerations regarding the protection of human rights at european level”, în *Analele Universității “Constantin Brâncuși” din Târgu Jiu, Seria Științe Juridice*, 3 (2015), pp. 27-34.
- BRAȘOVEANU, F., „Freedom of movement of goods, persons, services and capital”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 1 (2013), pp. 143-147.

- BRAȘOVEANU, F., „International protection of human rights”, în *Ovidius University Annals, Economic Sciences Series*, 2 (2012), pp. 135-137.
- DURĂ, N. V., „About the Freedom of Religion and the Laicity. Some Considerations on the Juridical and Philosophical Doctrine”, în *Bulletin of the Georgian National Academy of Sciences*, 13, 4 (2019), pp. 156-164.
- DURĂ, N. V., „Considerații și evaluări ecleziologico-canonice privind dreptul istoric al autonomiei bisericești a românilor de Confesiune ortodoxă”, în *Revista de Teologie Sfântul Apostol Andrei*, XIX-XX, 1 (2015-2016), pp. 23-41.
- DURĂ, N. V., „Decretul nr. 177 din 1948 și libertatea cultelor religioase”, în *Jurnalul libertății de conștiință*, 11, 3 (2023), pp. 82-103.
- DURĂ, N. V., „Dreptul la libertatea de Religie. De la Edictul împăratului Cyrus al II-lea (cel Mare), prima „Cartă a drepturilor omului”, până la „Tratatul instituind o Constituție pentru Europa””, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 10, 2 (2022), pp. 35-72.
- DURĂ, N. V., „From the Church Autonomy of the Archbishop Andrei Șaguna, to the Autonomy of the Religious Denominations in the Romanian State. Ecclesiological-Canonical Considerations”, in *Ecumeny and Law*, 4 (2016), pp. 235-256.
- DURĂ, N. V., „Legea nr. 489/2006 privind libertatea religioasă și regimul general al Cultelor religioase din România”, în *Biserica Ortodoxă și Drepturile omului: Paradigme, fundamente, implicații*, București, Ed. Universul Juridic, 2010, pp. 290-311.
- DURĂ, N. V., „„Libertatea de conștiință”, un drept primordial al omului. Precizări și corective privind conținutul și statutul ei juridic”, în *Jurnalul Libertății de Conștiință*, 8, 2 (2020), pp. 27-53.
- DURĂ, N. V., „Provisions of International Law on the Parents' Right to Provide their Children with a Religious Education”, in *Proceedings The fundamentals of our spirituality*, Batumi, 2018, pp. 240-248.
- DURĂ, N. V., „Religious Freedom in Romania”, în *Theologia Pontica*, V, 3-4 (2012), pp. 9-24.
- DURĂ, N. V., „Rules of national and international law prohibiting all forms of discrimination based on religion or religious belief”, in *Annales Canonici*, 12 (2016), pp. 45-64.
- DURĂ, N. V., „The Fundamental Rights and Liberties of Man in the E.U. Law”, în *Dionysiana*, IV, 1 (2010), pp. 431-464.

- DURĂ, N. V., „The Law no. 489/2006 on Religious Freedom and General Regime of Religious Cults in Romania”, în *Dionysiana*, II, 1 (2008), pp. 37-54.
- DURĂ, N. V., „The right to freedom of religion”, in *Annales Canonici*, 10 (2014), pp. 27-40.
- DURĂ, N. V., „The Right to Religion: Some Consideration of the Principal International and European Juridical Instruments”, in *Religion and Equality. Law in conflict*, ed. by W. C. Durham Jr., D. Thayer, Routledge, UK, 2016, pp. 15-24.
- DURĂ, N. V., „The Right to the “Freedom of Conscience”, Legal Basis for the Educational and Missionary Activity of Religious Denominations”, in *Ecumeny and Law*, 5 (2017), pp. 147-170.
- DURĂ, N. V., „The Theology of Conscience and the Philosophy of Conscience”, in *Philosophical-Theological Review*, 1 (2011), pp. 20-29.
- DURĂ, N. V., Mititelu, C., „The Freedom of Religion and the Right to Religious Freedom”, in *Conference on Political Sciences, Law, Finance, Economics & Tourism*, Albena, I (2014), pp. 831-838.
- DURĂ, N. V., Mititelu, C., „The right to Freedom of Religion in the Jurisprudence of the European Court”, in *Journal of Danubius Studies and Research*, IV, 1 (2014), pp. 141-152.
- MITITELU, C., „Europe and the Constitutionalization Process of EU Member States”, in “Ovidius” *University Annals, Economic Sciences Series*, XIII, 2 (2013), pp. 122-127.
- MITITELU, C., „Legea nr. 489/2006 și relațiile dintre Stat și Biserică”, în *The 1th Global Conference on RO-RUS-NIPPONICA*, I, Craiova, Ed. Universitaria, 2010, pp. 36-43.
- MITITELU, C., „The Autonomy of Religious Denominations in Romania”, in *Ecumeny and Law*, 4 (2016), pp. 275-296.
- MITITELU, C., „The Status of Organization and Functioning of the Romanian Orthodox Church. Ecclesiological and canonical-juridical considerations”, in vol. *The current Statutes for the organisation and functioning of the Romanian Orthodox Church. Tradition and Innovation*, Cluj-Napoca, Ed. Presa Universitară Clujeană, 2016, pp. 144-166.
- Neconstituționalitate: art. 9 alin. (2) teza întâi din Legea învățământului nr. 84/1995 și art. 18 alin. (2) teza întâi din Legea educației naționale nr. 1/2011, <https://www.universuljuridic.ro/legea-nr-1-2011-educatie-nati->

onala-neconstitutionalitate-art-9-alin-2-teza-intai-din-legea-invataman-tului-nr-84-1995-si-art-18-alin-2-teza-intai-din-legea-educatiei-nationa-le-nr-1-2011/ /(accesat la 18. 09. 2024).

- PANTAZI, R., *Ce ar trebui să facă elevii care nu merg la orele de Religie? Ministerul Educației: Elevii rămân în școală și studiază o disciplină opțională*, <https://hotnews.ro/ce-ar-trebui-sa-faca-elevii-care-nu-merg-la-orele-de-religie-ministerul-educatiei-elevii-raman-in-scoala-si-studiaza-o-disciplina-optionala-587549> /(accesat la 28. 08. 2024).
- PANTAZI, R., *Dezbatere despre religia în școli. Gabriel Liiceanu despre cum au făcut Patriarhia și Guvernul ping-pong cu Secretariatul pentru Culte în funcție de religia ministrului Culturii*, <https://hotnews.ro/dezbatere-despre-religia-in-scoli-gabriel-liiceanu-despre-cum-au-facut-patriarhia-si-guvernul-ping-pong-cu-secretariatul-pentru-culte-in-functie-de-religia-ministrului-culturii-559875> /(accesat la 1. 09. 2024).
- ROTARU, I-Gh., "The Transylvanian Diet: A Precedent to Human Rights and Religious Freedom - 400 Years Prior to the Universal Declaration of Human Rights", în *Shaping a World of Freedoms: 75 Years of Legacy and Impact of the Universal Declaration of Human Rights*, Nelu Burcea and Liberato C. Bautista (eds.), New York, United Nations Plaza, UNEQUAL World Research Center, 2023, pp. 205-221.
- ROTARU, I-Gh., "A look at how the concept of human rights has evolved over time", în *Journal For Freedom of Conscience (Jurnalul Libertății de Conștiință)*, vol 11, nr.2 (2023), pp.825-874.
- ROTARU, I-Gh., "Freedom of Religion, Always a Hot Issue", *Jurnalul Libertății de Conștiință (Journal for Freedom of Conscience)*, Ioan-Gheorghe Rotaru, Dragoș Mușat, (eds.), Editions IARSIC, Les Arsc, France, 2017, pp.545-550.
- TĂNĂSESCU, E. S., „Comentariu la art. 32”, în *Constituția României revizuită. Comentarii și Explicații*, București, Ed. All Beck, 2004, pp. 66-69.
- VASILACHE, A., Pantazi, R., *Ministerul Educației a desecretizat Protocolul cu Biserica Ortodoxă privind predarea religiei în școli. Cum ajung capii Bisericii să decidă fără drept de apel soarta profesorilor de religie*, apud <https://hotnews.ro/document-ministerul-educatiei-a-desecretizat-protocolul-incheiat-cu-biserica-ortodoxa-privind-predarea-religiei-in-scoli-cum-ajung-capii-bisericii-sa-decida-fara-drept-de-apel-soarta-profesorilor-de-561247/> (accesat la 15. 09. 2024).

Instrumente juridice naționale:

- ✦ Constituția Republicii Socialiste România, publicată în Buletinul Oficial al Republicii Socialiste România, nr. 1, din 21 august 1965.
- ✦ *Constituția României cu legislație conexă și jurisprudență actualizate la data de 14 mai 2015*, ed. îngrijită și adnotată de T. Toader și M. Safta, București, Ed. Hamangiu, 2015.
- ✦ *LEGEA învățământului preuniversitar*, în M. O. al României, Anul 191 (XXXV) - Nr. 613, Pt. I, 5 iulie 2023, apud <https://lege5.ro/Gratuit/geztqmjtq2tm/legea-invatamantului-preuniversitar-nr-198-2023> (accesat la 17. 09. 2024).